

Theoretische Fragen der Ersitzung und deren Verhältnis zu den Klagefristen

Dr. Petro Guyvan

Dr. iur., Verdienter Jurist der Ukraine

Ukraine

In diesem Beitrag werden die Voraussetzungen der Ersitzung im Zivilrecht analysiert, so der Inhalt des subjektiven Rechts auf die eigentlich rechtswidrige Erlangung des Eigentums aufgrund der Ersitzung über einen bestimmten Zeitraum und die Beziehung zur zeitlichen Dimension des Rechts des Eigentümers, die Sache aus der fremden Nutzung herauszuverlangen. Dabei geht es um die Beziehungen zwischen dem Ablauf der Fristen für die Ersitzung und für die Klage sowie die Folgen des Ablaufs dieser Fristen. Auf der Grundlage der Analyse des Inhalts und der Fristenberechnungen werden deren Unterschiede und spezifische Eigenschaften bestimmt. Die Ersitzung als zivilrechtliches Institut wurde von ihrer Einführung im römischen Recht bis heute untersucht. Dabei zeigt sich, dass die Grundlagen der Ersitzung von fremdem Eigentum bis heute unverändert sind: Ununterbrochene Nutzung, die Offenheit der Nutzung und der Einfluss der Fristen.

In dem Beitrag werden die verschiedenen Arten der Ersitzung qualifiziert – durch gutgläubige Nutzung von Eigentum, oder in dem Fall, wenn eine Sache, deren Nutzung vertraglich eingeräumt wurde, nach der vereinbarten Zeit nicht dem Eigentümer zurückgegeben wurde. Dabei sind die einheitliche Regelungen der Fristberechnungen bei der Ersitzung hervorzuheben: Im ersten Fall beginnt der Fristlauf von dem Zeitpunkt an, in dem die Verfügung über die Sache eintritt, im zweiten von dem Moment an, in dem die Klagefristen für den Eigentumsherausgabeanspruch abgelaufen ist. Die zweite Variante wird kritisch gesehen hinsichtlich der rechtlichen Unklarheit für den Eigentümer über den Fristverlauf, unverständlich ist auch sein Recht und seine Möglichkeiten zum Schutz seines Eigentums. Als Ergebnis werden Änderungen im geltenden Recht über die Ersitzung vorgeschlagen: In ausnahmslos allen Fällen muss die Frist mit der Verfügung über die Sache beginnen und die Besonderheiten der unterschiedlichen Verfügungsarten müssen durch unterschiedliche Zeitanforderungen an die Ersitzung geregelt werden.

Теоретичні питання набувальної давності у її взаємозв'язку з давністю позовною

Гуйван Петро Дмитрович,

кандидат юридичних наук,

Заслужений юрист України

Україна

Правовий інститут набувальної давності не є новим, він був відомим здавна. Історично він характеризувався самостійним і незалежним володінням «як на праві повної власності», що виключає як можливість винагороди «документальному» власнику, так і право останнього на відібрання майна після спливу позовної давності.¹ Адаже за будь-яких обставин у разі початку набувального строку давнісний володар не просто фізично утримує річ. Оскільки цивільно-правовий строк є невід'ємною складовою змісту суб'єктивного права, особа протягом набувальної давності реалізує своє право на безтитульне давнісне володіння. Такий процес не можна вважати фактичним станом, це суб'єктивне матеріальне право, яке має конкретний обсяг, обмежене строком і здатне до захисту.²

Проблематика, пов'язана з правовим статусом давнісного володіння та користування майном, відображена у працях Д. І. Мейера, Г. Ф. Шершеневича, К. І. Скловського, В. А. Рахміловича, Д. В. Лоренца, В. І. Цікала та інших. Разом з тим, попри численні публікації, єдиного підходу до юридичного оформлення цих відносин не напрацьовано. Наразі відсутній

¹ Бутовский А. Н. Давность и юридические лица // Вестник права и нотариата. – 1909. – № 2. – С. 1–2.

² Гаджиев Г. А. О субъективном имущественном праве добросовестного владельца. // Актуальные проблемы науки и практики коммерческого права. Сборник научных статей. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – Вып. 5. – С. 269–278.

належний їхній аналіз з темпоральної точки зору. Певної плутанини додає нечіткість сучасного цивільного законодавства та неоднозначність правозастосовних підходів у досліджуваній царині. Відсутнє однозначне розуміння добросовісності набуття чужого майна, моменту, від якого добросовісність виникає та тривалості її кваліфікуючих ознак, юридичного взаємозв'язку між перебігами набувальної та позовної давностей.

Відтак, метою даної праці є з'ясування питання про врегулювання у чинному законодавстві України порядку встановлення та строків давнісного володіння та користування чужою річчю, а також про правові наслідки такого володіння. Предметом дослідження є існуючий нормативний матеріал та судова практика, а також доктринальні напрацювання у коментованій царині.

Соціальна значимість права, яке тривалий час не використовується з огляду на небажання чи неможливість реалізації вірителем своїх повноважень, та, навпаки, досить довге користування боржником майном, всупереч закону та чужому праву, здавна привертала увагу дослідників. Вони розуміли, що фактор часу не може не враховуватися при побудові відповідного юридичного механізму. Втім, у різні історичні періоди правозгашувальне та

правовстановлююче значення темпоральних матеріально-правових інститутів та їхня взаємопов'язаність мали далеко не однозначні фахові та нормативні інтерпретації. Тож, абсолютно очікуваною та практичною за таких обставин була легітимація фактичного володіння у якийсь спосіб. З плином багатьох епох стало очевидним, що досягти суспільно бажаного результату можна лише завдяки задіянню темпоральних чинників. Фактично було запроваджене правило про отримання права власності на чужу річ у результаті спливу встановленого періоду належного володіння нею. Так, відповідно до Законів Дванадцяти таблиць за набувальною давністю (*usucapio*) рухома річ переходила у власність після спливу одного року володіння, а нерухома – після двох років. При цьому необхідним було дотримання ще низки умов: річ не повинна була бути вкраденою, вимагалася добросовісність володіння, строк давності повинен був текти безперервно.³ Набуття права одним суб'єктом через давність володіння (*usucapio*), означало одночасно і втрату цього ж права іншим. Але момент такого переходу визначався вже не часом закінчення позовного домагання, а саме спливом набувального строку окупації. Іншими словами, в цивільному законодавстві почав застосовуватися матеріально-правовий інститут набувальної давності.

³ Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. – М.: Зерцало, 1997, – 608 с.

В подальшому механізм набуття права власності внаслідок тривалого володіння чужим майном розвивався поряд з розвитком суспільних відносин. Зокрема у ст. 9 Псковської судної грамоти – правовій пам'ятці XIV- XV століття – давнішим визнається таке володінням, котре виключає сторонній вплив і виражається в обробці землі, або таке, у якому чітко простежується бажання володаря набувати земельну ділянку у власність. До умов давності володіння Грамота відносить: неперервність, беззаперечність, відкритість володіння, а також наявність строку (4 або 5 років).⁴ Наступний поступ соціального прогресу супроводжувався розширенням сфери застосування давнісного набувального інституту та стабілізацією його юридичного нормування. Так у Повному зводі законів Російської імперії, що був виданий на початку XX століття давнісним володінням (земською давністю) визнавалося спокійне, беззаперечне його здійснення протягом законом визначеного часу, який називається строком давності. У ст. 533 Зводу були прописані наступні умови для обчислення вказаного давнісного строку: володіння має здійснюватися спокійно, беззаперечно та

⁴ Российское законодательство X–XX веков: В 9 т. / Под общей ред. Чистякова О. И. – Т. 1. Законодательство Древней Руси. Отв. ред. Янин В. Л. – М.: Юридическая литература, 1984. – 430 с.

безперервно, «у вигляді власності» і має тривати десять років.⁵

На сучасному етапі регулювання майнових відносин правило про можливість набуття власності за давністю володіння чужим майном відтворене (за часів радянської влади воно було вилучене як елемент нетрудових доходів) у основному цивільному законі. За загальним правилом, яке сформульоване у ч.1 ст. 344 ЦКУ, набувальна давність починається від моменту добросовісного заволодіння чужою річчю і триває протягом всього часу відкритого та безперервного нею володіння. Будь-яких застережень щодо переривання чи зупинення даного строку закон не містить. Правило частини 3 статті 344 ЦКУ про набуття за давністю володіння майна у власність **особами, що заволоділи ним на підставі договору, не повернувши після закінчення дії договору**, можна розглядати як спеціальну норму, оскільки в такому випадку набувальна давність має місце при свідомо незаконному володінні на момент початку її перебігу. В зазначеному випадку набувальний строк починається після спливу позовного, тому після закінчення останнього незаконний недобросовісний володар отримує можливість через певний час стати власником майна.

Аналіз Глави 24 Цивільного Кодексу України свідчить про те, що набувальна

⁵ Полный сводъ законовъ Россійской имперіи в 2-хъ книгахъ. сост. А. Л. Саатчиан. – Книга 2. – Спб.: Законоведение, 1911. – 4680 с.

давність є самостійним способом набуття права власності із характерними ознаками, які дають підстави для його відокремлення від інших підстав.⁶ Неважко помітити, що правова структура коментованого правового механізму не проста, особа може отримати право власності на чужу річ лише за наявності усіх чинників, що входять до його складу та мають юридичне значення. Як указано у статті 344 ЦКУ, право власності набуває особа, що заволоділа майном у порядку, встановленому цією нормою, і продовжує надалі відкрито та безперервно володіти ним протягом визначених строків.

В цивілістичній літературі набувальна давність переважно оцінюється тільки як певний строк, вплив якого має правове значення.⁷ З такою тезою категорично не можна погодитися. Закінчення такого строку, безумовно, є визначальним для набуття права власності, і в цьому полягає цивільно-правова результативність його впливу. Проте, початок та сам перебіг набувальної давності теж має неабияке значення для визначення обсягу матеріальних цивільних прав та обов'язків, правового положення їхніх носіїв⁸.

⁶ Северова Є. С. Набувальна давність у цивільному праві України: Питання застосування за матеріалами судової практики // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – Вип. 17. – 2011. – С. 114–118.

⁷ Цікало В. І. Поняття набувної давності // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип. 13. К.: Інститут держави і права НАН України, 2001. – С. 288–290.

⁸ Латыев А. Н. Правовое положение лица, владеющего имуществом в течение срока

Український закон, хоча поки що невпевнено, але цілеспрямовано запроваджує механізм реалізації права володіння чужою річчю і права на захист від порушення такого володіння, в тому числі і від власника. Саме в розумінні проміжку часу, що визначає тривалість відповідних суб'єктивних прав такого володаря як складової змісту певного повноваження, і проявляється друга властивість набувальної давності.

Традиційно, і сучасний період не виключення. Низка досить авторитетних вчених-цивілістів протиставляє правовий механізм отримання власності в результаті впливу строку давнісного володіння іншому способу набуття даного права – добросовісному придбанню речі від неповноважного традента. Зокрема, вони вказують, що добросовісний набувач за відмови власникові у віндикаційному домаганні здатен отримати право власності тільки за давністю володіння, іншого способу не передбачено чинним законодавством.⁹ Інакше кажучи, добросовісна особа, що отримала захист від віндикації, продовжує володіти без титулу, незаконно і аби стати

власником – потребує набувальної давності.¹⁰

Інші дослідники більш толерантно оцінюють правовий механізм набуття власності в момент добросовісного отримання речі від неповноважного продавця, але при цьому вони також задіюють інститут давності набувальної, надаючи їй нульової тривалості (моментальна набувальна давність).¹¹

Ми вважаємо такий підхід не зовсім виваженим. Насправді, з урахуванням доктринальних напрацювань можемо дійти обґрунтованого висновку про різну юридичну сутність набуття права власності добросовісним набувачем від неповноважного відчужувача та в режимі набувальної давності. Попри те, що досягається, принаймні зовнішньо, однаковий результат, задіюються відмінні правові та соціальні стрижні. Давність як основа подальшої власності реалізує мовчазне погодження попереднього носія права на уступку іншій особі,¹² це відбувається за згоди власника або без такої, але його пасивність протягом встановленого законом періоду вільно чи невільно має юридичне значення. Натомість за наявності обставин, вказаних у ч. 1 ст. 388 ЦКУ, можливість

приобретательной давности // Российский юридический журнал. – 2001. – № 4. – С. 91–101.

⁹ Авласевич А. И. Проблемы приобретения права собственности от неуправомоченного отчуждателя, владения и владельческой защиты. Электронный ресурс: <http://www.ibil.ru/index.php?type=review&area=1&p=articles&id=708>

¹⁰ Скловский К. И. Собственность в гражданском праве. Учебно-практическое пособие. – М.: Дело, 1999. – 512 с.

¹¹ Морандьер Жулио де ла Гражданское право Франции (перевод с французского Е. А. Флейшиц). Т. 2. М. Иностранная литература, 1960. – 728 с.

¹² Попович П. В. Приобретательная давность по русскому и остзейскому гражданскому праву равно по проекту гражданского уложения Варшава: Тип. Варш. Учеб. Округа, 1913. – 252 с.

особи, що втратила річ, повернути її припиняється якраз не з огляду на тривале користування іншим суб'єктом, а саме в зв'язку з набуттям останнім права власності. Сенс та значення придбання права власності за давністю володіння полягає у тому, що власник втратив інтерес до права і не вимагає його здійснення.¹³ Слід визнати цілком правильним твердження В. А. Рахміловича: набувальна давність застосовується, зокрема, у тих випадках, коли річ могла бути витребувана у добросовісного набувача, коли ж майно не може бути витребуване – немає місця для набувальної давності.¹⁴

І з урахуванням цього сфера застосування набувальної давності для добросовісних набувачів насправді значно звужується: за чинним українським законодавством такі суб'єкти стануть власниками утримуваного майна тільки за наявності складного фактичного складу: 1) річ, отримана безоплатно, або вона свого часу вибула від власника з дефектом волі останнього; 2) власник протягом позовної давності не витребував річ із добросовісного незаконного володіння. Відтак саме звуженням застосування давнісного набувального

інституту до добросовісних набувачів певною мірою пояснюється розширення кола осіб, що можуть отримати власність за давністю володіння, за рахунок суб'єктів, які не повернули майно після закінчення строку договору.^{15,16} Однак, правовий режим набуття власності останніми та добросовісними особами не є тотожним. Різниця не тільки у тривалості належного давнісного володіння нерухомим майном (для добросовісних набувачів цей період становить 10 років, тоді, як для володільців, що продовжують утримувати чуже майно після спливу договору – 15 років). Істотно відрізняється і порядок обчислення набувальної давності. У першому випадку вона починається від терміну заволодіння, а у другому – після закінчення позовної давності.

Між тим, свого часу дослідниками коментованого питання була висловлена думка, що набувальна давність, незважаючи на наявність всіх окремо для неї вказаних у законі умов, не може мати місце, якщо в той же самий час не було давності, що погашає право.¹⁷ І хоча дана теза була запроваджена ще тоді, коли згідно з законодавством сплив позовної давності за вимогами про

¹³ Бубнов М. Ю. Приобретательная давность как основание приобретения права собственности. / Дисс. канд. юрид. наук. 12.00.03. Рязань, 2003. – 174 с.

¹⁴ Рахмилович В. А. О праве собственности на вещь, отчужденную неуправомоченным лицом добросовестному приобретателю (к вопросу о приобретении права от неуправомоченного лица) // В кн.: Проблемы современного гражданского права. Сборник статей. Отв. ред. В. Н. Литовкин, В. А. Рахмилович. М.: Городец, 2000. – С. 126–144.

¹⁵ Носов В. А. Механизм защиты права в обязательственных правоотношениях // Механизм защиты субъективных гражданских прав. Сборник научных трудов. Под ред. В. В. Бутнева, Ярославль. 1990. ЯрГУ. – С. 47–52.

¹⁶ В літературі таких суб'єктів часто ототожнюють з недобросовісними за володільцями, хоча ми такої точки зору не поділяємо.

¹⁷ Боровиковский А. Отчёт судьи. Давность. С – Пб, 1892, – 260 с.

повернення майна з чужого незаконного володіння одночасно означав і набуття нетитульним володільцем права власності на річ, вона, на нашу думку, зберегла певне обмежене втілення і зараз. У сучасній доктрині теж популярною є точка зору, відповідно до якої обов'язковою умовою набуття власності за давністю володіння мусить бути сплив позовної давності – періоду на судовий захист порушеного речового права первинного власника. Інакше, мовляв, ситуація буде абсурдною: у особи буде існувати право на віндикацію, тоді як набувальна давність вже спливла і володільець став власником.¹⁸

Це питання потребує детальнішого критичного дослідження. Дійсно, за чинним законодавством деякі набувні строки починаються тільки після спливу позовної давності, і в цьому аспекті озвучене правило є справедливим. Наприклад, перебіг набувальної давності для особи, що заволоділа чужим майном на підставі договору і не повернула його після закінчення дії угоди, починається після спливу позовної давності (ч.3 ст. 344 ЦКУ). Остання, в свою чергу, починається від моменту порушення суб'єктивного права власника (титульного володільця), тобто від дати, коли майно мало бути повернене (для договірних взаємин загальне правило про врахування при

обчисленні позовного строку суб'єктивного чинника – моменту усвідомлення носієм права факту порушення та отримання інформації про порушника – не діє в силу припису ч. 1 п. 5. ст. 261 ЦКУ). Отже для даної категорії набувачів давнісне володіння почнеться через три роки після порушення, якщо позовна давність не переривалась чи не зупинялась. Тож, можна стверджувати, що без початку чи закінчення позовної давності не відбудеться перебіг давності набувальної у разі, коли особа заволоділа майном на підставі договору з його власником, але останній після закінчення дії угоди не вимагав повернення речі. В цьому випадку за прямою вказівкою закону перебіг давності набувальної починається тільки після спливу позовної.¹⁹

Втім, дане правило не є абсолютним, у інших ситуаціях цивільне законодавство України створює можливість для набуття чужого майна у власність за давністю володіння незалежно від перебігу позовного строку, іноді навіть ще до того, як розпочнеться позовна давність за вимогами власника. Скажімо, неволодіючий власник майна може захистити своє суб'єктивне право, пред'явивши позов до суду з вимогою до володіючого невластника. Давнісний строк для захисту суб'єктивного права

¹⁸ Бабаев А. Б. Система вешных прав. Монография/ А. Б. Бабаев. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 408 с.

¹⁹ На нашу думку, така правова конструкція не зовсім відповідає об'єктивному стану речей, та навряд чи дає правильне юридичне відображення реально існуючих конкретних майнових взаємовідносин, про що буде сказано далі.

обчислюється від часу, коли віритель довідався про порушення чи про особу порушника. Якщо відповідач заволодів майном на підставі договору з його власником, термін початку перебігу давності обраховується, як правило, від дати порушення умов цивільно-правової угоди. Коли ж відносини з витребування регулюються нормами речового права (наприклад, при втраті власником речі не з своєї волі), перебіг позовної давності починається, переважно, від часу встановлення особи, яка порушила право. Але в такому разі цілком припустимо, що перебіг давнісного строку почнеться вже після того, як добросовісний володар стане власником речі за набувальною давністю, оскільки закон пов'язує перебіг набувального строку зі спливом давності лише для відносин, коли особа заволоділа майном на підставі договору з його власником. В результаті власник, від якого майно вибуло поза його волею, певний час не зможе звернутися до суду за захистом права власності, оскільки йому не відома особа, що порушила право. А потім після спливу набувального строку, навіть, якщо ця особа стане відомою, судовий захист прав такого суб'єкта буде також неможливим, так як право власності на річ вже не буде йому належати і тому не підлягає захисту.

Як бачимо, діюча редакція цивільно-правових норм, що регулюють вказані відносини, несприятлива для неволодіючого

власника. Крім того, конструкція частини 1 ст. 261 ЦК України є такою, що практично не дає змоги власнику ефективно захистити своє матеріальне право при вибутті майна із його володіння поза волею останнього. Як уже зазначалося, положення коментованої норми про початок перебігу позовної давності від часу, коли суб'єкт довідався про особу, яка його порушила, має застосовуватися при порушенні абсолютних суб'єктивних прав, зокрема, права власності. При цьому заволодіння чужою річчю має відбуватися не на підставі цивільно-правового договору. З іншого боку, внесення до частини 1 статті 344 Цивільного кодексу положення, аналогічного тому, що міститься в частині 3 цієї статті про щодо набуття права власності на чуже майно за набувальною давністю через певний строк після спливу позовної давності, а не після фактичного заволодіння річчю, може порушити права добросовісного нетитульного володільця: за умови, що перебіг давнісного строку за вимогами, які витікають з порушення речового права, починається від моменту отримання потерпілим відомостей про особу, яка вчинила порушення, а перебіг набувального строку почнеться після спливу давнісного, добросовісний володільць може взагалі не набути права власності на майно за набувальною давністю.

Дещо інший підхід застосовується в російському цивільному законодавстві, за яким обчислення набувальної давності завжди

прямо пов'язується з спливом позовного строку за відповідною вимогою (п.4 ст. 234 ЦК РФ), правозастосовна традиція також притримується цього варіанту.²⁰ Між тим, не може не впадати у вічі практична незручність правила про обов'язковий початок давнісного набувного перебігу після спливу позовної давності. По-перше, незрозумілим є статус набувача протягом давнісного позовного строку. Володіння протягом цього періоду не може вважатися давнісним, відтак на нього не поширюватиметься норма про можливий захист, передбачена у ч. 3 ст. 344 ЦКУ, п.2 ст. 234 ЦК РФ. Це, у свою чергу, сприяє самоуправству. По-друге, досить часто стає невизначеним момент набуття права власності за давністю володіння. Позовна давність протягом своєї тривалості може зупинятися чи перериватися. Чинники, які зумовлюють відповідне коригування обчислення даного строку, відомі, як правило, лише власникові, і навряд чи він буде їх оприлюднювати. За таких обставин буває важко встановити початок, а відтак, і момент закінчення набувального строку, бо володарю не завжди точно відомо, коли закінчилася позовне домагання за вимогами до нього. У такій ситуації, як вказував І. Є. Енгельман, умаляється значення належних відповідачу-володарю заперечень проти віндикації. «Яка

²⁰ П. 17 постановления Пленума ВАС РФ от 25.02.1998 . № 8 «О некоторых вопросах практики разрешения споров, связанных с защитой права собственности и других вещных прав // Вестник ВАС. – 1998. – № 10. – С. 19.

користь виставляти докази давнісного володіння, якщо позивач може спростувати їх тим, що для нього позовний строк починається не з того моменту, як те рахує відповідач».²¹ Отже, як справедливо каже Т. М. Сафронова, лише момент отримання речі завжди точно відомий набувачеві і при легітимізації його становища завжди може бути доведений.²²

З огляду на викладене вважаємо за необхідне внести зміни до чинного законодавства про набувальну давність: в усіх без виключення випадках її перебіг повинен починатися від часу заволодіння річчю. А особливості характеру заволодіння мають враховуватися шляхом встановлення різної тривалості набувного строку. Власне кажучи, запропонований варіант у абсолюті теж не є ідеальним, і ми це усвідомлюємо. Так, якщо завжди буквально дотримуватися правила про обов'язкове відмежування моментів закінчення позовної та початку набувальної давності, можуть виникнути деякі наслідки іншого небажаного штибу. Утім, вони набагато легше усуваються як шляхом нормативного коригування, так і на рівні правозастосування. Скажімо, за українським законодавством перебіг позовної давності за вимогами про витребування речі починається

²¹ Энгельман И. Е. О давности по русскому гражданскому праву: Историко-догматическое исследование. [Текст] И. Е. Энгельман – М.: Статут, 2003. – 511 с.

²² Сафронова Т. Н. Проблемы владения в гражданском праве. Диссертация кандид. юрид. наук. Саратов, 2002. – 234 с.

від моменту, коли власник дізнався про особу фактичного володільця – порушника його речового права. Цей момент може сильно відрізнятися від дати окупації майна. Для добросовісного набувача давнісне володіння починається від часу отримання речі і надалі триває до закінчення встановлених строків. Якщо протягом даного часу власник не отримає інформації про порушника, у нього не виникне позовне домагання, але це жодним чином не вплине на набувальну давність: після її закінчення володар набуває право власності. На наш погляд, це цілком нормальне явище, оскільки за іншого способу регулювання і давність позовна, і, як наслідок, давність набувальна в окремих випадках не настане ніколи.

Дещо інший наслідок отримаємо, якщо позовна давність почалася протягом перебігу набувального строку (наприклад, власник у цей період дізнався про володіння), але до закінчення набувальної давності позов так і не був пред'явлений. Утім, в останньому випадку може трапитися, що позовна давність виникла якраз наприкінці набувального строку, що сильно ускладнить чи навіть унеможливить підготовку та пред'явлення віндикаційного позову за дуже короткий період. Становить така ситуація незручність для власника? Безумовно. Ось тут і має спрацювати коригувальний правовий механізм для загального правила: дану конструкцію теж слід врахувати нормативно,

наприклад шляхом подовження набувальної давності на мінімально необхідний строк для пред'явлення позову (наприклад, шість місяців), якщо протягом її нормальної тривалості власник пред'явить володарю несудову вимогу, і позовна давність за такою вимогою виникла не більш, як за два місяці до спливу нормального перебігу набувальної давності.

На практиці цілком реальною є ситуація, коли пред'явлення віндикаційного позову до нетитульного володаря річчю відбулося протягом набувального строку, але під час судового розгляду справи останній спливе. Оскільки жодних застережень стосовно можливості переривання чи зупинення набувальної давності у таких випадках цивільний закон не містить, отримаємо фактичне становище, згідно з яким на момент винесення судового рішення давнісний володільця перетвориться у власника, тоді як позивач втратить те матеріальне право, за захистом якого він звертався. Як результат, позивачу буде відмовлено у правовому захисті в зв'язку з припиненням існування самого суб'єктивного права. Таке положення не сприяє стабільності та одноманітності регулювання коментованих відносин. З огляду на це вважаємо за доцільне внести деякі корективи до українського цивільного законодавства. Так, було б правильним встановити, що набувальна давність подовжується на час закінчення

судового провадження за вiндикацiйним позовом. Чому продовжується, а не зупиняється, як пропонують деякi дослідники? Зупинення є способом обчислення строку, який полягає у тому, що певний вiдрiзок часу не зараховується до встановленого законом перiоду. Пiсля вiдпадiння певних обставин перебiг строку обов'язково продовжиться. У нашому ж випадку це не так. Якщо при розглядi вiндикацiйного позову, пред'явленого своєчасно, буде встановлено наявнiсть у володаря усього пакету заперечень проти вiндикацiї, останнiй визнається власником речi вiд часу окупацiї. Коли ж такого пакету немає, домагання про витребування майна буде задоволено. За будь-якого з цих варiантiв подальшого перебiгу набувальної давностi не вiдбудеться.

На пiдставi проведеного дослідження можемо зробити певнi висновки. Сучасне законодавство на вiдмiну вiд законодавства 19 столiття не пов'язує момент закінчення позовної давностi з моментом закінчення набувальної, воно також не завжди ув'язує початок набувальної давностi з закінченням перебiгу позовної. Вiдтак, мiж кiнцевими термiнами вказаних строкiв може бути досить тривалий промiжок часу. Протягом цього перiоду документальний власник часто не може повернути собi рiч, оскiльки можливiсть примусового захисту права вже скiнчилася, а iнша особа, володiючи рiччю, не стає її

власником. Виникає фактично нове речове право – право на нетитульне давнiсне володiння чужою рiччю. Тривалiсть дiї такого права становить час вiд добросовiсного заволодiння (i в цьому випадку частково може спiвпадати з перебiгом позовної давностi) або вiд закінчення позовної давностi при неперененнi речi, отриманої за договором.

У разi набуття нетитульним володiльцем права власностi на майно за набувальною давнiстю пред'явлення до нього вiндикацiйного позову виключається: з таким позовом до суду може звернутися лише власник, але у речi не може бути декiлькох власникiв, право власностi позивача припиниться. Але цивiльним законом попередньому власнику має бути надане право на судовий захист, а стаття 344 ЦК – доповнена нормою такого змiсту: “При набуттi володарем права власностi на майно за набувальною давнiстю право власностi попереднього власника на дане майно припиняється. У разi, коли перебiг позовної давностi за вимогами власника про повернення майна, яке вибуло з володiння не з його волi, не сплило до моменту набуття володiльцем права власностi на чуже майно за набувальною давнiстю, попереднiй власник може звернутися до суду з вимогою про визнання за ним права власностi на спiрне майно в межах строкiв позовної давностi, що залишилися, а якщо цей строк становить менше шести мiсяцiв, то вiн продовжується

до шести місяців”. Подовження давнісного строку до шести місяців необхідне тому, що позивачу при пред’явленні позову буває важко встановити точну дату початку перебігу набувального строку, а відтак і моменту набуття права власності за набувальною давністю. У ч. 3 ст.344 ЦКУ слід також зазначити, що набувальна давність для визначених у ній випадків починає свій перебіг від моменту неповернення майна на виконання договору володільцем.